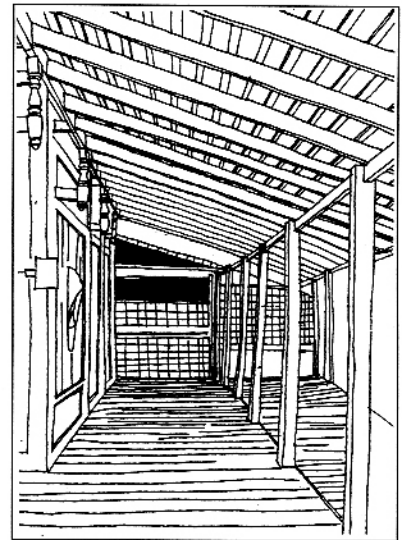

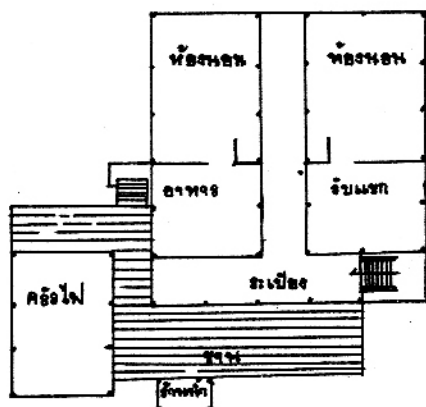

เรือนไทยโบราณทางภาคเหนือ

เรือนไทยโบราณ โดยเฉพาะทางภาคเหนือและภาคกลางมีคติความเชื่อ ซึ่งละม้ายกันไม่มากนักน้อย ไทยเป็นชาติที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ทางสังคมวัฒนธรรมมานานนับเป็นพันปี ในที่นี้จะขอล่าวแต่เรือนไทย โบราณทางภาคเหนือ เฉพาะแต่ เรือนเครื่องสับ (เรือนไม้จริง) บริเวณดินแดน ทางภาคเหนือโดยเฉพาะอาณาจักรล้านนาไทยที่สืบต่อจากอาณาจักรเชียงแสน มีความเจริญควบคู่กันมาับอาณาจักรสุโขทัย การก่อสร้างต่าง ๆ มีแบบฉบับ ที่สมบูรณ์ และเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติแบบหนึ่ง ศิลปะสมัยเชียงแสน เจริญอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ จนถึง ยุคที่ไทยตั้งเมืองเชียงใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ศิลปะทางล้านนาสืบต่อ จากศิลปะสมัยเชียงแสนโดยไม่ขาดสาย โดยเฉพาะการสร้างบ้านพักอาศัย บ้านทางภาคเหนือนิยมสร้างเป็นเรือนหมู่แต่เดิมสร้างเป็นเรือนโดด ๆ หลังเดียว ต่อมาได้ปรับปรุงขึ้นจนเป็นเรือนหมู่ ที่จะได้เห็นได้ก็คือการสร้างเรือนเป็นหมู่ ๒ หลังมีชานเล่นกลาง และมีระเบียงหน้าสำหรับรับแขก คร่าวไฟสร้างแยกต่าง หากโดยสร้างไว้ได้ลม การปลูกเรือนทางเหนือไม่นิยมปลูกขวางตะวัน นิยม ปลูกตามตะวันและเพื่อรับลมทางใต้เช่นเดียวกับทางภาคกลาง ส่วนสัดของ เรือนทางภาคเหนือก็นิยมแบ่งเป็นเตียงบนและเตียงล่าง โดยสร้างเตียงล่าง นับแต่โคนเสาถึงรูด เตียงบนนับแต่พริ้งบ้านถึงสันหลังคา บ้านทางเหนือ สร้างฝาผายออก โดยตั้งไม้คร่าจากพื้นขึ้นยึดกับไม้แปที่ตรงกลางหลังคาปีกนก ฝาที่ผายออกนี้จะเอียงแต่ด้านข้าง ส่วนด้านสกัดหัวท้ายไม่เอียง การยึดฝา

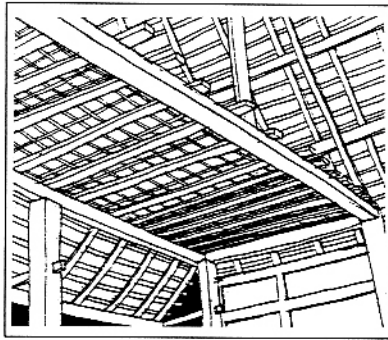
๑๔๐.

๑๔๑.

๑๔๐. เต้น หรือระเบียงแบบเมืองเหนือ เป็น ที่เอนกประสงค์ใช้รับแขก พักผ่อน รับประทานอาหาร

๑๔๑. ผนังเรือนภาคเหนือ ถึงแม้เป็นเรือน ฝาแต่จะมีมื่อมริน ที่รับรางน้ำ และเป็นทางเดิน ไม่อับลมแบบเรือนแฝด ภาคกลาง

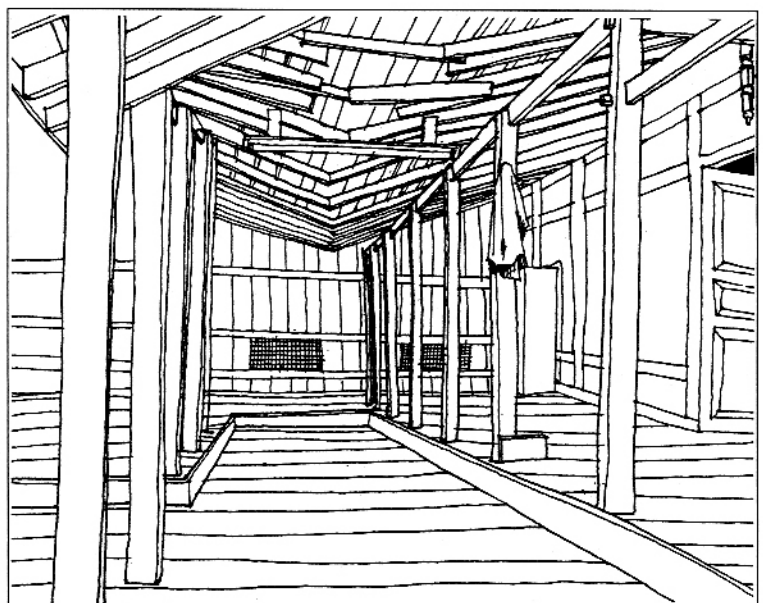

๑๔๒.

ที่เอียงออกนี้ ที่เสารับตัวบ้านจะมีเด้าต่อจากเสาออกมายึดฝา การแบ่งจังหะตัวเรือน แบ่งเป็น ๓ ห้อง ห้องระเบียบเป็นห้องโถง ซึ่งเป็นประตูทางเข้าระเบียบห้องโถงนี้เรียกว่า *เดิน* เดินระยะนี้ทำชั้นสำหรับเก็บของเรียกว่า *คว้น* ประตูหน้าต่างของบ้านทางภาคเหนือจะมีประตูเป็นประตูบานเดียว มีกรอบเช็ดหน้าประตูและธรณีประตูล่างสำหรับสวมเดียวประตู มี *ข่มหัวประตู* หรือ *ไม้ข่มหัวธรณีประตู* ประตูทางเหนือเปิดเข้าทางด้านในเช่นเดียวกับทางภาคกลาง ประตูทางเข้าตัวเรือนนี้มีอยู่ทั้งทางด้านข้างและทางด้านสกัด ทางด้านข้างจะเปิดด้านที่ชายคาต่อกัน และมีรางน้ำรองรับชายคาตรงที่เป็นช่องทางเดินรางน้ำรองรับชายคานี้ ทางเหนือเรียกชื่อโดยเฉพาะว่า *ฮ่อมริน* ประตูทางเข้าเป็นประตูไม้แผ่นเดียว เหนือประตูเป็นช่องลมใส่ไม้กลึงเป็นไม้กลมคว้นเป็นเม็ดลูกแก้วโดยตลอด ฝาห้องด้านสกัดนี้จะกรุไม้เป็นฝาแบบฝาปะกนหรือฝาดตา ฝา โดยมีลูกนอนและลูกตั้ง ระหว่างข้อและจั่วเหนือฝาห้องด้านนี้ กรุจั่วเป็นกรอบลูกฟักตามหน้าจั่ว ที่ลูกฟักจะกรุด้วยลูกกรงแทนที่กรุด้วยไม้ทียบเป็นการถ่ายเทอากาศอีกชั้นหนึ่ง

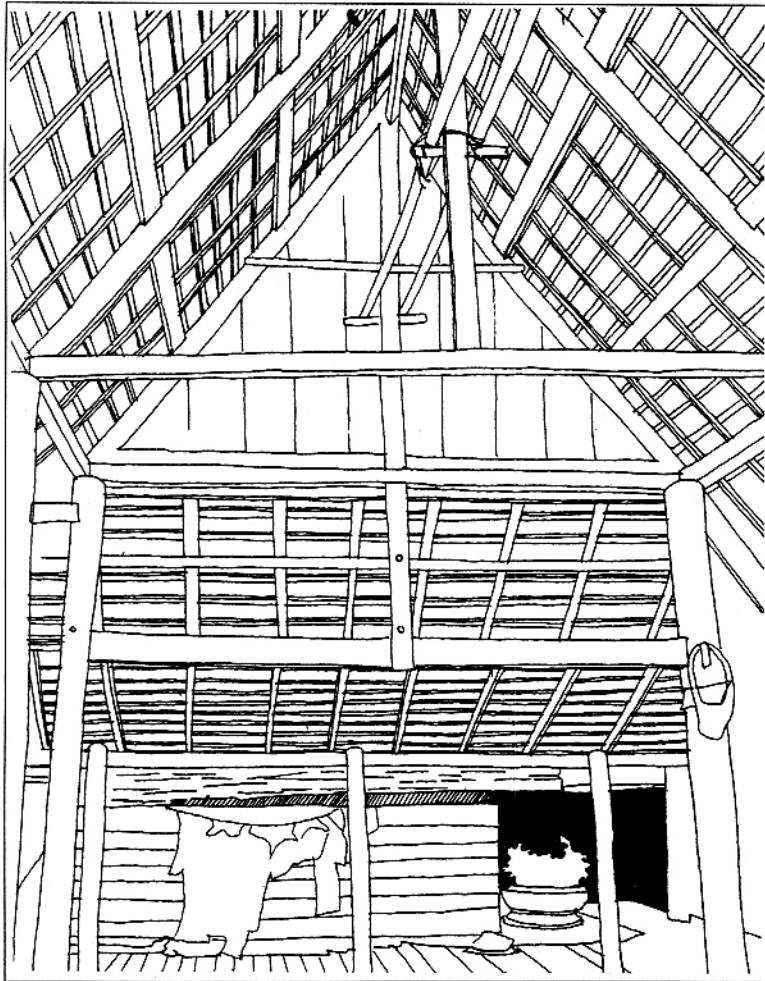
ประตูเข้าเรือนทางเหนือนี้ ในสมัยหลัง ๆ นิยมสลักลวดลายต่าง ๆ เป็นลายใบไม้ ดอกไม้ ลายก้านขด ฯลฯ รางน้ำก็ฉลุโปร่ง ประดับไว้เหนือประตู ภาษาทางล้านนา เรียกเฉพาะส่วนนี้ว่า *ห้ายันต์* คำว่าห่า เป็นภาษาเรียกอวยวะเพศของเด็กชาย คำว่ายันต์ แปลงมาจากคำว่ายันต์ คำนี้ได้รู้มาเป็น ๒ นัย นัยหนึ่งเชื่อกันว่าตั้งแต่สมัยที่เชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของพม่า พม่าบังคับให้บ้านคนไทยทำรูปห้ายันต์ติดไว้เหนือประตูทางเข้าเช่นเดียวกับการติด *ไม้กาแล* (ไม้กาแลคือไม้แกะลายไขว้กัน ๒ อัน ตั้งอยู่บนสันหลังคาตอนหน้าจั่ว) ไม้ห้ายันต์นี้เป็นการชมอาคมขลังของคนเมืองเชียงใหม่และให้แตกต่างกับบ้านของชาวพม่า แต่อีกนัยหนึ่งเชื่อว่าเป็นของที่นิยมทำมาแต่เดิม เป็นยันต์ป้องกันความอัปมงคลและเสนียดจัญไรเช่น

๑๔๓.

๑๔๒. *คว้น* เหนือระเบียบ ใช้เป็นที่เก็บของ เช่น กระบุง ตะกร้า ชันโตก แอบ

๑๔๓. *ฮ่อมริน* เป็นทางเดินกลางเชื่อมกับซานหลังบ้าน เป็นบริเวณเอนกประสงค์

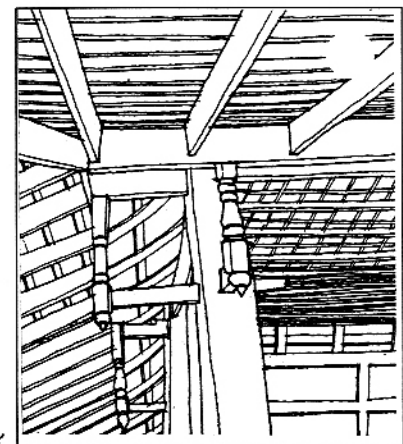

๑๔๔.

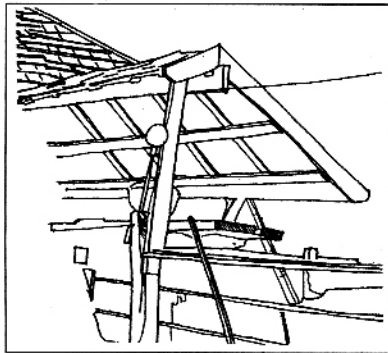
๑๔๔. ชั่วย่าน คือสะพานที่ผูกติดกับตั้ง
ยาวตลอดตัวเรือน สำหรับขึ้นไป
เดินช่อมหลังคา

๑๔๕. หย่างค้ำ คือค้ำยันหรือท้าวแขนของ
เรือนภาคกลาง

เดียวกับไม้กาแล ซึ่งฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าเป็นองค์ประกอบอาคารเดิม ที่สร้างไว้
เพื่อป้องกันแรงและกาเกาะหลังคา ทางเหนือมีความเชื่อถือเรื่องเสนียดเพิ่ม
มากกว่าทางภาคกลาง ภาคกลางถือแต่แรง ถ้าแรงเกาะถือว่าจะเกิดความ
ไม่เป็นมงคล ส่วนภาคเหนือถือกาด้วย กาเกาะหลังคาก็ไม่ได้ จึงได้ทำไม้
กาแล ไม้กาแลนั้นแกะเป็นกระหนก ๓ ตัวต่อกันไปตามยาว ปลายแหลม
สะบัดทำไขว้กันไว้ที่สันหลังคาตอนหน้าจั่ว กาเมื่อแลเห็นก็ไม่กล้าเกาะ ข้อนี้
นับว่ามีเหตุผล ส่วนอีกนัยหนึ่งถือว่าพม่าบังคับให้ทำเพื่อให้อึดกับบ้านพม่า
ไม้ค้ำยันหรือเตารองรับเชิงกลอนของเรือนทางภาคเหนือ จะเจาะเสาสีเด้าและ
ตั้งตุ๊กตาบนเด้า เป็นไม้ใช้รองรับหรือค้ำยันมีชื่อเรียกว่า หย่างค้ำ ระหว่างข้อ
ด้านสกัดหัวท้ายมีไม้ไผ่ผูกขนาบใบตั้งโดยตลอด โดยรัดด้วยหวาย ไม้ไผ่ที่ผูกนี้
เรียกว่า ชั่วย่าน หมายถึงสะพานไม้กันไม่ให้ตก จุดประสงค์ดั้งเดิมคงใช้ไม้พาด
เวลาปีนขึ้นไปเพื่อสอดกระเบื้องหลังคา หรือเปลี่ยนกระเบื้องไม้ไม่ให้ไม้เพส
ทำให้ผู้ขึ้นไปสามารถปฏิบัติงานได้คล่องไม่กลัวตก จึงเรียกติดปากกันว่า ชั่วย่าน
ไม้ชั่วย่านนี้มีประโยชน์ในการยึดตั้งต่อตั้งให้แน่นอยู่ในโครงสร้าง เช่นเดียวกับ
ทางภาคกลาง ใช้ตั้งตัวนอน (ไม้ยั้งลม) ยึดจากโคนตั้งของข้อตัวกลางไปยึด
หน้าจั่วของเรือนชนิด ๕ ห้อง

๑๔๕.

๑๔๖.

๑๔๖. ร้านน้ำ เป็นวัฒนธรรมไทยที่มีทั้งน้ำคำ น้ำใจ น้ำเย็น และน้ำบวช (น้ำกระบาย)

๑๔๗. ภาพแสดงหล่อมข้าว บ้านไคทางขึ้น รัวกัน ประตูกั้น

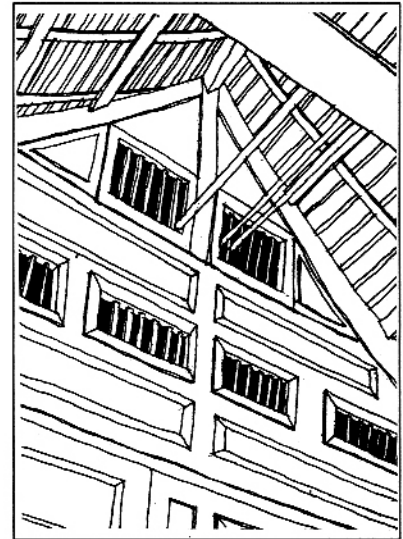
เรือนทางเหนือมีหน้าต่างซึ่งเจาะบานเล็ก ๆ มีบานเดียว ส่วนมากมีทางด้านข้างเพียง ๑ ช่องและด้านสกัดอีก ๑ ช่องเท่านั้น ที่มีหน้าต่างน้อยเช่นนี้ก็เพราะอากาศหนาว บ้านทางเหนือโดยเฉพาะพวกไทลื้อก็มีหน้าต่างน้อยเช่นเดียวกัน ในเรือนนอนจะมีแผ่นไม้วางตามยาวทับพื้นของตัวเรือนเรียก ไม้แป้นดอง คือไม้สำหรับใช้เดินในเวลาตอนเช้าที่ลุกจากที่นอนมาปฏิบัติกิจการ เพราะในเวลาเช้านั้น อาจมีผู้ที่ยังนอนอยู่ทำให้ไม่เกิดอาการยวบยาบรบกวนคนอื่น และที่ปลายสุดของไม้แป้นดองจะมีช่องที่เรียกว่า ช่องแมวลอด เจาะไว้สำหรับให้แมวลอดจริง ๆ แต่อยู่คนละระยะกับเรือนทางภาคกลาง ช่องแมวลอดนี้ยังเป็นประโยชน์สำหรับใช้เป็นที่พักแม่ของหญิงสาวไว้ดูหนุ่มสาวที่คุยกันในเวลากลางคืน ถือเป็นประเพณีที่นิยมกันในสมัยโบราณว่าหนุ่มสาวต้องประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบประเพณีเพราะบิดามารดาของสาวจะเฝ้าดูอยู่ตลอดเวลาที่ชายหนุ่มมานั่งคุยอยู่กับลูกสาว ถัดจากห้องนอนซึ่งปลูกขนานกันมีช่องทางเดินกลาง จะถึงเรือนรับแขกซึ่งเป็นเรือนที่ปลูกต่อจากเรือนนอนแต่เป็นเรือนขวาง ด้านหน้าเรือนประธานมีหลังคาปีกนกคลุมตลอดถึงบันไดบ้าน เสาที่ตั้งรับชายคานี้เป็นเสาต้นเดียว ยาวตลอดจากพื้นดินถึงชายคาจึงเรียกเสานชนิดนี้ว่า เสาตั้งลวด เพราะเป็นเสาสูง

๑๔๗.

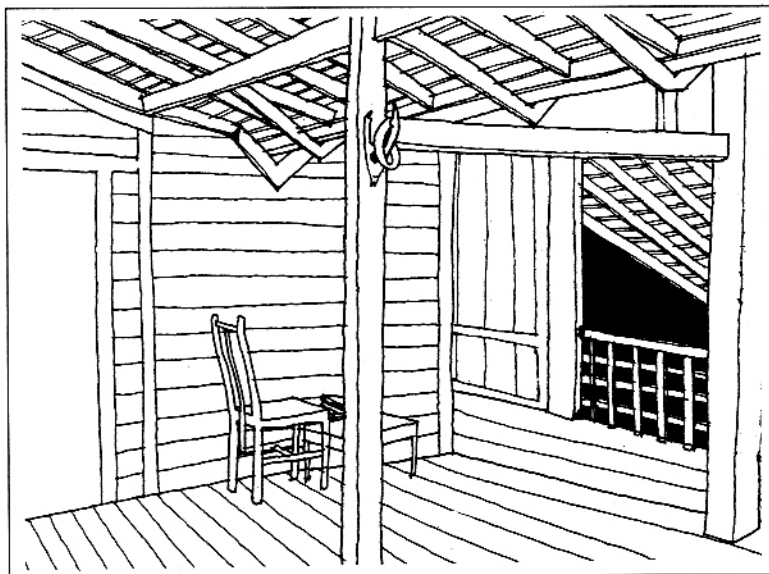

เรือนรับแขกนี้กรุฝาเพียง ๒ ด้าน ด้านสกัดกรุถึงจั่ว ส่วนด้านข้างที่ทางบันไดขึ้นกรุเพียงครึ่งเดียว ส่วนบนเป็นลูกกรงซึ่งกลึงเป็นบัวลูกแก้ว แต่ทางเหนือเรียก เสาลูกเม็ด ห้องระเบียบที่รับแขกนี้ จะตั้ง เขียนหมาก และน้ำตัน (คนโหน้ำเย็นพร้อมจอก) สำหรับรับแขก และที่ขาดเสียมิได้ ก็คือร้านน้ำและครัวไฟ ร้านน้ำปลูกอยู่ที่ชานถัดระเบียบรับแขกออกไป ปลูกเป็นเพิงยกพื้น ภายในตั้งหม้อน้ำเย็นพร้อมฝา หม้อน้ำเป็นหม้อดินขนาดใหญ่ พร้อมด้วยกระบวยตักน้ำ ถัดจากร้านน้ำเป็นครัวไฟปลูกขวางกับเรือนนอน แต่แยกชายคาต่างหาก ภายในตั้งเตาไฟโดยที่พื้นจะกรุด้วยไม้เป็นกระบะ ๔ เหลี่ยมสูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ใสดินอัดแน่นเพื่อตั้งเตาไฟ ครัวไฟจะมีที่ถ่ายเทอากาศได้สะดวกเพราะเกี่ยวกับควันไฟ ในบริเวณลานบ้านทางภาคเหนือต้องมีขี้ข้าว ขี้ข้าวปลูกยกพื้นสูงมีหลังคาคลุมและมีระเบียบอยู่รอบด้าน เป็นขี้ข้าวอีกแบบหนึ่งที่แปลกออกไป แม้ในปัจจุบันก็ยังปลูกแบบนี้ ที่ขาดเสียมิได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ ทุก ๆ บ้านจะต้องมีบ่อน้ำที่ขุดเอาไว้ใช้ที่ขอบบ่อกรุด้วยอิฐ ปัจจุบันเรือนโบราณของทางภาคเหนือชนิดมีกาแลไขว้อยู่บนหน้าจั่ว กำลังหมดสิ้นไปจากจังหวัดเชียงใหม่ ถึงแม้ว่าเหล่าคนเมืองจะพยายามรักษาไว้ได้อย่างใดก็ตาม เพราะเรือนชนิดนี้คงทนอยู่ได้ก็เท่าอายุของไม้เท่านั้น แต่ยังมีเหลืออยู่บ้างที่พยายามช่วยกันอนุรักษ์ไว้ แต่ใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์? เพราะเจ้าของเรือนเขาต้องอยู่ต้องอาศัย ต้องกิน ต้องใช้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีเวลาคิด และยังไม่สายเกินไป ก่อนที่เรือนแบบล้านนาไทยหลังสุดท้าย บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะถูกรื้อและปลูกเป็นบ้านแบบใหม่ขึ้นมา ซึ่งเมื่อนั้นการที่จะศึกษาเรือนไทยทางล้านนาก็เป็นอันสุดสิ้นลงอย่างน่าเสียดาย

๑๔๘.

๑๔๙.

๑๔๘. อดจั่ว มีช่องสำหรับระบายลม

๑๔๙. เติ้น ที่พัฒนาแล้ว มีเก้าอี้และโต๊ะวาง

เรือนชั้นดีของทางภาคเหนืออีกแบบหนึ่งก็คือ **คุ้ม** ที่ประทับของเจ้านายทางล้านนาไทย แต่จะมีรูปลักษณะอย่างไรไม่สามารถอธิบายได้โดยถูกต้อง มีบ้างที่เห็นจากรูปถ่ายคือหอคำที่จังหวัดลำปาง แต่ก็ถูกรื้อแล้ว ส่วนหอคำที่เชียงใหม่ก็ถูกรื้อหมดเช่นกัน อย่างไรก็ตามพอมิตัวอย่างที่เราจะชี้ให้เห็นได้คือหอคำของพระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๕ ปัจจุบันเป็นวิหารของวัดพันเตา หอคำหลังนี้แต่เดิมยกพื้นใต้ถุนสูง ใช้เป็นท้องพระโรงประกอบงานการพิธีเช่นเดียวกับท้องพระโรงของเจ้านายทางภาคกลาง แต่เดิมหอคำที่เป็นวิหารวัดพันเตานี้คงจะมีระเบียบปีกนกด้านข้าง แต่ได้ถูกตัดออกเมื่อรื้อเอามาสร้างถวายเป็นพระวิหารที่วัดพันเตาในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์

๑๙๐. หอคำเมืองลำปาง จำลองภาพจากหอคำ
ที่เมืองโบราณ ประตูกกลางเป็นประตู
ชั้นหลังช้าง

